

Maribel Fierro'nun III. Abdurrahman: İlk Kurtuba Halifesi adlı eserinin değerlendirilmesi

A Review of 'Abd al-Rahman III: The First Cordoban Caliph Written by Maribel Fierro

Fierro, Maribel. III. Abdurrahman: İlk Kurtuba Halifesi, Tercüme: Firdevs Bulut Kartal (İstanbul, Vakıfbank Kültür Yayınları, 2021, 180). ISBN: 978-605-7947-92-5

Orhun Küskü

Anahtar Kelimeler

III. Abdurrahman, Endülüs, Endülüs Emevî Halifeliği

Keywords

'Abd al-Rahman III, al-Andalus, Andalusia Umayyad Caliphate

İber Yarımadası'nda 711 yılında başlayan Müslümanların hâkimiyet serüveni, genel tarih akışı içerisinde önemli bir dönemi kapsamaktadır. Özellikle 756-1031 yıllarında varlık göstermiş Endülüs Emevî Devleti dünya tarihinde, ortaya koyduğu siyasi, ekonomik, askerî, sosyokültürel ve entelektüel birikimlerle haklı bir yere sahiptir. Değerlendirmeye tabi tutulan bu çalışmanın konusu da bahsi geçen birikimlerin mimarlarından Endülüs Emevî hükümdarı III. Abdurrahman (912-961)'dir. Orijinal dilinde İslâm dünyasının önemli karakterlerinin biyografilerini tanıtmayı amaçlayan "Müslüman Dünyasının Yapıcıları" serisinin bir parçası olan ve aynı zamanda değerlendirmemizde esas alınan İspanyol tarihçi Maribel Fierro'nun *III. Abdurrahman: İlk Kurtuba Halifesi* ('Abd al-Rahman III: The First Cordoban Caliph) adıyla Türkçeye çevrilmiş eseri, Endülüs tarihinin tartışmasız en meşhur ve en mühim simalarından Abdurrahman b. Muhammed üzerine odaklanmıştır. Endülüs Emevîlerinin sekizinci hükümdarı ve aynı zamanda "ilk halife"si olarak tarihin seyrini değiştiren uygulamalara imza atması, ona muadilleri arasında yüksek bir paye verilmesini

* Sorumlu Yazar: Orhun Küskü (Arş. Gör.), KTO Karatay Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Tarih Bölümü, Konya, Türkiye. E-posta: orhun.kusku@karatay.edu.tr ORCID: 0000-0002-0200-4430

Atf: Kusku, Orhun. "Maribel Fierro'nun III. Abdurrahman: İlk Kurtuba Halifesi isimli kitabının değerlendirilmesi. *darulfunun ilahiyat* 33, 1 (2022): 333–337. <https://doi.org/10.26650/di.2022.33.1.1115495>

sağlamıştır. Genç yaşta başlayan saltanatında devletin içinde bulunduğu siyasi ve askerî kriz ortamını sayısız mücadeleyle bertaraf etmeyi başaran III. Abdurrahman, İberya'daki İslâm yönetimini ve beraberindeki İslâm medeniyetini ideolojik ve kültürel olarak şekillendirmede başat rol oynamıştır.

Fierro'nun kaleme aldığı III. Abdurrahman biyografisi, Endülüs tarihine meraklı okuyucular için özlü ve etkili bir anlatı sunmaktadır. Zira yedi bölüm, bir ön söz ve bir ekten oluşan kitabında III. Abdurrahman'ın iktidarını, zaman zaman oğlu ve halefine atıflarda bulunmakla birlikte, ilk İslâm fethiyle başlayan ve vefatıyla sona eren İberya'daki Müslüman tarihi bağlamında ustaca konumlandırmıştır. Ayrıca siyasi bir karakterin anlatıldığı biyografik bir çalışma olmasından kaynaklı kronolojik akışın takip edildiği kitapta, yerinde ve doğru gözlemler yaparak okuyucunun konuyla alakalı bakış açısını genişletmek istemiştir. Eserin ilk bölümünde (III. Abdurrahman'ın On Dört Günlük Mutluluğu (912-961)) Endülüs Emevî hükümdarının kırk dokuz yıllık uzun saltanatı boyunca tuttuğu günlüğe yer alan, hükümdarın sadece on dört gün mutlu olduğu bilgisi üzerine, yazarın çeşitli sorular yönelterek çıkarımlarda bulunmasıyla çalışma genelinde aynı metodun izleneceğine dair ilk sinyaller verilmiştir.

Kitapta göze çarpan en önemli olgulardan bir tanesi, yazarın “Endülüslü kimliği” üzerine sıklıkla vurgu yapmasıdır. Yazar, Endülüs Müslümanlarını diğer coğrafyalardaki İslâm dinine mensup kimselerden ayıran bu kimliği, Müslüman yönetimi altındaki İber Yarımadası'na yerleşmiş farklı etnik kökenli toplulukları kucaklamasının yanı sıra, aynı yönetim altında yaşayan Ehl-i kitap (Hristiyan ve Yahudi) üyelerini de aynı çatı altında toplayabilme özelliğine sahip olarak tarif etmekte ve Endülüslü kimliğinin III. Abdurrahman'dan başlayarak Kurtuba'da hüküm sürmüş birçok Emevî halifesi tarafından desteklendiğini ifade etmektedir (s. 21). Bununla birlikte, söz konusu kimliğin oluşmasında Endülüs Emevî halifelerinin Arap etnik kökenini ikinci plana itmeye çalışmalarının (s. 118), hem Emevî bakış açısıyla yazılan tarihî kaynakların hem de âlimlerin İslâm'da eşitlikçi değerleri savunmalarının etkisinin olduğu (s. 158) eserde belirtilmiştir. Fierro, III. Abdurrahman dönemiyle oluşmaya başlayan Endülüslü kimliğinin temel taşlarından olan Mâlikî mezhebi üzerinde durmuş ve hatta ayrı bir başlıkla (Din Politikaları ve Mâlikî Kimliği) konuyu izah etmeye çalışmıştır. Yazara göre, her ne kadar Endülüs Emevîleri Şam'daki ataları gibi İslâm dininin kutsal topraklarına (Mekke ve Medine) sahip olamasalar da Mâlikî mezhebini benimseyerek Endülüs'ü Medine ile ilişkilendirmişlerdir. Zira Mâlikîliğin çıkış yeri olan Medine, Peygamber'in şehriydi. Böylece Arap Yarımadası'ndaki Medine şehri, bir nevi İber Yarımadası'ndaki Emevî başkenti Kurtuba'yla eşleştirilmişti (s. 36, 159).

Eserde öne çıkan diğer bir önemli husus ise III. Abdurrahman özelinde Endülüs Emevî Halifeliğiyle Kuzey Afrika’da 909 yılında kurulmuş Fâtımî hilafetinin sürekli mukayese edilmesidir. Endülüs halifesinin uygulamaya koyduğu faaliyetlerin Fâtımî halifeliğine karşı bir tepki olarak yapıldığı imajı oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu durum, III. Abdurrahman’ın kullandığı hilafet unvanından (s. 74) tahta vâris olan şehzadelerin sarayda ikamet ettirilmemesine (s. 103), halifenin makamına ve şahsına yazılan methiyelerden (s. 127) Medînetüzzehrâ’nın ismine (s. 136) kadar birçok örnekle desteklenmiştir. Aslında bu kıyaslamaların nedeni yine eserden çıkarılmaktadır: “Fâtımî tehdidi hem askerî hem siyasi hem de dinî bir tehditti. Bu yüzden onlarla hem kılıçla hem de kalemle savaşılmaması gerekiyordu” (s. 147).

Bununla birlikte Fierro, Endülüs tarihine ilgili okuyucuları temel düzeydeki bazı alana mahsus terimlere aşina kılmaktadır. Örneğin, “Müslüman İspanya” tabiri yerine neden “Endülüs”ün tercih edildiği (s. 7), Araplaşmış anlamındaki “Müsta‘rib” kelimesinin kullanım yerinin neden yanıltıcı olduğu (s. 30) ve çağdaş metinlerde ve modern araştırmalarda “Müvelled” ifadesinin nasıl tanımlandığı (s. 31-32) okuyucu tarafından öğrenilmektedir. Bunun yanı sıra yarımadada Araplaştırma ve İslamlaştırma süreçlerinin nasıl gerçekleştiği ve bunların birbirleriyle ilişkili olup olmadığı, Arapların askerî başarılarına Arap olmayan Müslümanların, ekonomik refahlarına da zimmîlerin etkisinin olup olmadığı, halifelik öncesi ve sonrası devlet kurumlarının nasıl geliştiği gibi merak edilen sorulara da cevap verilmiştir.

Fierro kendi araştırma sahası gereği birincil kaynaklar konusunda yetkindir ve eserde yer yer kaynakların ideolojik olarak nasıl değerlendirilmesi gerektiğiyle alakalı önerilerde bulunmuştur. Ancak III. Abdurrahman’la ilgili bilgileri dönem tarihçilerinden ve şairlerinden aktarmasının yanında on birinci yüzyıl Endülüs tarihçilerinden İbn Hazm (ö. 1064) gibi onun yönetiminin ve kişiliğinin eksik yönlerini de ifade etmeye çalışmıştır. Muhtemelen genel bir okuyucu kitlesine hitap etmek adına kimi bilgilerin detaylıca aktarımı için dipnotların kullanılmaması, kitapta atıfta bulunulan birtakım konuların anlaşılmasını yarım bırakmaktadır ve bu durum daha ileri okumalar yapmak ve konuyla alakalı tartışmaları takip etmek isteyen okuyucular için olumsuz bir durum ortaya çıkarmaktadır. Bu sebeplerdir ki okuyuculara rehber olması için kitabın sonuna “III. Abdurrahman Hakkında Bildiklerimizi Nerden Biliyoruz?” başlıklı, konuyla alakalı literatür çalışması içeren kısa bir ek ilave edilmiştir.

Mamafih kitapta belli başlı eksiklikler ve kesinliği net olmayan bilgiler hakkında tartışmaya açık ifadeler mevcuttur. Örneğin, Endülüs dâhilindeki sınır bölgelerinde var olan Müslüman ayrılıkçılarla ve Kuzey Afrika’daki Fâtımîlerle ilişkiler üzerine ayrıntılı bilgi verilmesine karşın, İberya’nın kuzeyindeki Hristiyan krallıklar

hakkında yeterli bilgi verilmemiştir. Hilafet karizmasına büyük bir darbe olması hasebiyle 939 yılındaki Simancas bozgununa ayrı bir başlık tahsis edilmesi haricinde -ki yazar bu yenilgide önemli bir rolü olan “Hendek” ifadesini klasik İslâm tarihindeki ehemmiyeti üzerinden ele alarak özgün bir şekilde yorumlamıştır (s. 83)- Hristiyan krallıklar üzerinde kurulan hegemonya pek dile getirilmemiş, daha çok Mağrip’teki Sünnî karşıtı düşman üzerine yoğunlaşmıştır. Ayrıca X. yüzyıl İslâm coğrafyacısı İbn Havkal’ın ortada kesin bir delil olmamasına rağmen doğrudan “Fâtımî casusu” olarak yaftalanması (s. 78) ve İslâm dininde Hz. İbrahim’in kurban etmesi emredilen oğlunun -Hz. İsmail olması gerekirken- hangisi olduğuna dair tartışmaların devam ettiği iddiası (s. 104) gibi spekülâtif yorumlar vardır.

Öte yandan kitabın tercümesini ele aldığımızda bazı hata ve noksanlıklardan bahsetmek mümkündür. Örneğin, İbn Havkal için kullanılan “eastern traveller” kelimesinin “doğulu gezgin” yerine “doğu gezgini” olarak tercümesiyle esas ifade edilmek istenen anlam karşılanamamıştır (s. 29). Aynı şekilde metnin çeşitli yerlerinde İbn Havkal’ın İbn Hakvâl/İbn Hakval olarak, Sarakusta’nın Sarakusta/Saragusta olarak yazımı ve Sebte şehrinin İngilizce versiyonu Ceuta’nın kullanılması gibi tutarsızlıklar görülmektedir. Dahası, Endülüs tarihi konusuna hâkim olunmaması ya da en azından gerekli araştırmalar yapılarak çevirinin gözden geçirilmemesi, dikkatli okuyucular için tercümede bozuklukların fark edilmesine yol açmaktadır. Kastilya-León Kralı VI. Alfonso (1065-1109)’nun “Kastilya ve León şehirlerinin kralı” olarak zikredilmesi (s. 19) bu iki bölgenin temsil ettiği geniş coğrafyayı sınırlamasıyla yine bir anlam kaybını ortaya çıkarmıştır. Halifelüğün henüz ilan edilmediği 912 yılında hükümdarın sarayı için “hilafet sarayı” tabiri kullanılması da başka bir örneği teşkil etmektedir (s. 58).

Bununla beraber, yazım yanlışından kaynaklı olduğunu düşündüğümüz birkaç tarih ve isim hatası vardır. Müslüman ordularının İber Yarımadası’nı fethi, sekizinci yüzyılın ikinci on yılında olması gerekirken 820’li yıllar olarak verilmesi (s. 19), 953 ve 957 tarihlerinin 953 ve 953 olarak verilmesi (s. 134) ve Endülüs Emevî Devleti’nin kurucusu I. Abdurrahman (756-788) ile II. Abdurrahman’ın (822-852) karıştırılması (s. 56) bunlardan bazılarıdır. Son olarak kitabın İngilizce aslında yeterli bir dizin mevcutken, Türkçe tercümesinde yer verilen dizin hayli kısaltılmış ve eser için mühim pek çok isim/kavram dışarıda bırakılmıştır.

Son söz olarak, Fierro’nun Endülüs Emevî Devleti’nin en kudretli hükümdarlarından III. Abdurrahman’ın anlatılmaya değer biyografisini konu edinmesi, İslâm dünyası okurları için son derece faydalı olmuştur. O zamanın Abbâsî ve Fâtımî halifelerinden sonra Kurtuba’da üçüncü bağımsız Emevî Hilafeti’ni kuran ve Endülüs toplumunda köklü değişikliklerin uygulayıcısı olan bir şahsiyetin hayatı ve faaliyetleri hiç

şüphesiz ilgi çekicidir. Nitekim Fierro bu durumu çok iyi kullanmayı başarak okuyuculara etkili ve bilgilendirici bir anlatım sunmuştur. Her ne kadar bazı ifadeleri tartışmaya açık olsa da genel itibarıyla III. Abdurrahman'ın saltanatının öncesi ve sonrası hakkındaki doyurucu açıklamaları ve dikkat çektiği hususlar bakımından Fierro'nun eserinin hem sıradan okuyucu için hem de alandaki uzman araştırmacılar için kıymetli bir katkı olduğu düşünülmektedir.

